

Renata Czaplikowska (<https://orcid.org/0000-0001-8109-7980>)

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Potencjał glottodydaktyczny metody *storytelling*¹

Wstęp

Opowiadanie ustne jest czynnością, do której jesteśmy ewolucyjnie jako gatunek ludzki prawdopodobnie bardzo dobrze przygotowani. Według amerykańskiego psychologa, Jerome'a Brunera², narracja stanowi nadrzędną zasadę organizującą nasze doświadczenie, rozumienie i wymianę informacji. W swoich publikacjach Bruner sugeruje ponadto, że cechuje nas wrodzona gotowość i skłonność do organizowania doświadczenia w formę narracyjną, postulując istnienie dwóch sposobów myślenia: myślenia paradygmatycznego (inaczej logiczno-naukowego) oraz właśnie myślenia narracyjnego. Tryb narracyjny opiera się na wiedzy potocznej, ma strukturę czasową, podkreśla agentywność³ aktorów społecznych, dominuje w nim myślenie konkretne i pamięć epizodyczna⁴. Ze względu na swoją uniwersalność narracje były analizowane i badane w różnych kontekstach: terapeutycznym, tworzenia indywidualnej i społecznej tożsamości oraz funkcjonowania ludzi w ramach instytucji i organizacji. Uniwersalność narracyjnego rozumienia świata wyraża się także w powszechności form narracyjnych w wytworach kulturowych, takich jak dzieła beletrystyczne, operowe czy filmowe⁵. W procesie socjalizacji dzieci już w pierwszych latach życia stykają się z tekstami narracyjnymi w formie bajek, baśni, mitów, rymowanek, piosenek, wierszyków, legend i historyjek, które są im opowiadane, czytane lub przekazywane za pośrednictwem mediów. Od kilku dekad daje się obserwować systematyczny wzrost zainteresowania narracją w kontekście edukacyjnym.

---

¹ Katarzyna Sowa-Bacia „Nauczanie języków obcych w przedszkolu metodą narracyjną. Teoria i praktyka”, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2021, 119 s.

² Jerome Bruner jest jednym z głównych przedstawicieli psychologii poznania i autorem oryginalnych koncepcji pedagogicznych; stworzył m.in. alternatywny wobec teorii J. Piageta model rozwoju dziecka.

³ Agentywność rozumiana jest tu jako kategoria semantyczna i przeciwieństwo petentywności.

⁴ Por. Bruner, Jerome (1987): *Life as Narrative*. W: Social Research: An International Quarterly 54, 11–32.

⁵ Por. Grzegorek, Anna (2003): *Narracja jako forma strukturyzująca doświadczenie*. W: Krzyżewski K. (red.): *Doświadczenie indywidualne. Szczególny rodzaj poznania i wyróżniona postać pamięci*. Kraków oraz Tkaczyk, Paweł (2017): *Narratologia. Umiejętność opowiadania historii tkwi w tobie od zawsze. Opanuj ją i rozwiń*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

W szczególności podejmowane są intensywne teoretyczne rozważania i liczne badania empiryczne dotyczące zastosowania metod opartych na tekstach narracyjnych w nauczaniu języków obcych⁶.

W swojej monografii Katarzyna Sowa-Bacia⁷ podejmuje niełatwe zadanie zebrania i usystematyzowania dotychczasowej bogatej wiedzy i praktycznego doświadczenia w celu ukazania glottodydaktycznego potencjału metody narracyjnej poprzez: 1) przybliżenie czytelnikowi założeń teoretycznych tej metody, 2) ukazanie, jak w praktyce realizowane jest nauczanie języków obcych metodą narracyjną na etapie przedszkolnym, 3) zaprezentowanie instrumentów pomiaru sprawności językowych nabytych przez dzieci, a także 4) przedstawienie wyników badań empirycznych nad efektywnością jej stosowania w nauczaniu języka obcego na etapie przedszkolnym. We wstępie Autorka w syntetycznej formie omawia zapisy *Podstawy programowej*⁸ nauczania języka obcego w ramach wychowania przedszkolnego, wskazując, pod jakimi względami różni się ono od nauczania języka obcego na kolejnych etapach edukacyjnych, i podkreślając w konkluzji, że najkorzystniejsze i najbardziej wskazane jest stosowanie jako głównego rodzaju tekstu właśnie tekstu o charakterze narracyjnym.

Metoda narracyjna w nauczaniu języków obcych dzieci w teorii

Rozdział pierwszy monografii stanowi podstawę teoretyczną dalszych rozważań i zawiera przejrzyste i wyczerpujące omówienie założeń i zasad pracy metodą narracyjną. Autorka, zaliczając metodę *storytelling* do metod eklektycznych, tj. łączących różne nurty myśli glottodydaktycznej, przedstawia również kluczowe argumenty przemawiające za efektywnością wczesnego rozpoczynania nauki języków obcych (s. 12ff.). Szczególne predyspozycje rozwojowe wczesnego dzieciństwa to plastyczność neurologiczna mózgu, plastyczność i wrażliwość aparatu słuchowego i artykulacyjnego, łatwość imitacji obcojęzycznej wymowy, otwartość na nowe doświadczenia oraz ciekawość świata⁹. Dzieci w wieku przedszkolnym mają żywą wyobraźnię,

⁶ Por. Bliesener, Ulrich (1998): *Warum Frühbeginn?* W: Bliesener U., Edelenbos P. (eds.). *Früher Fremdsprachenunterricht: Begründungen und Praxis*. Leipzig, s. 8–19; Iluk, Jan (2008): *Teoria i praktyka w nauczaniu języków obcych w przedszkolu*. W: *Języki Obce w Szkole* 4, s. 48–59 oraz Iluk, Jan (2012): *Der narrative Ansatz und dessen Effizienz im Kindergarten und im Primarbereich*. W: *Deutsch als Fremdsprache* 49, s. 150–159.

⁷ Dr Katarzyna Sowa-Bacia jest adiunktem w Katedrze Językoznawstwa Niemieckiego Instytutu Neofilologii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

⁸ *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego*, online <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/podstawa-programowa-wychowania-przedszkolnego-dla-przedszkoli-i-oddzialow-przedszkolnych-w-szkolach-podstawowych> [dostęp 18.05.2022].

⁹ Por. Iluk, Jan (2006): *Jak uczyć małe dzieci języków obcych?* Częstochowa: Gnome; Gładysz, Jolanta (2011): *Rola tekstów narracyjnych we wczesnoszkolnym nauczaniu języków obcych*. W: *Języki Obce w Szkole* 1, s. 10–14 oraz Pamuła, Małgorzata (2004): *Metodyka nauczania języków obcych w kształceniu zintegrowanym*. Warszawa: Fraszka Edukacyjna.

są z natury kreatywne w sytuacjach komunikacyjnych, potrafią sprawnie uchwycić sedno komunikatu, cechuje je ponadto myślenie konkretne. Aby optymalnie wykorzystać te specyficzne predyspozycje, środowisko nauczania dzieci w wieku przedszkolnym powinno być starannie zaaranżowane od strony organizacyjnej: optymalne jest niezatłoczone, estetyczne, dobrze oświetlone i wyposażone pomieszczenie, bogate w bodźce wizualne jak plakaty, zdjęcia czy ilustracje. Ponieważ dzieci w wieku przedszkolnym cechuje myślenie konkretne, nauczanie powinno odwoływać się do znanych dziecku z jego bezpośredniego otoczenia treści i włączać do działań edukacyjnych konkretne przedmioty. Pomaga to dziecku łatwiej i szybciej zdobyć nowe doświadczenia językowe. Nauka języka obcego w przedszkolu odbywa się głównie przez stosowanie przez nauczyciela prostych i powtarzających się sformułowań i poleceń, przy jednoczesnej rezygnacji ze świadomego uczenia się form i struktur gramatycznych.

Kolejną cechą nauczania dzieci przedszkolnych jest wykorzystanie podczas nauki aktywności fizycznej, gdyż dzieci w tym wieku wykazują ogromną potrzebę ruchu, a sensoryczne czynności łączące elementy językowe i ruch są przez nie odbierane jako szczególnie satysfakcjonujące i motywujące. Znaczącą rolę w rozwoju i w procesie uczenia się dziecka odgrywa emocjonalność, dlatego nauczyciel powinien wykazywać się nie tylko cierpliwością w poznawaniu indywidualnych potrzeb dzieci, ale też empatią w rozpoznawaniu ich uczuć i emocji. Jednak najbardziej charakterystyczną cechą procesu naturalnego nabywania języka ojczystego, do której odwołuje się w swoich założeniach metoda *storytelling*, jest wydłużenie fazy percepcji materiału językowego. W ten sposób respektowany jest tzw. „okres ciszy”, czyli postulowany przez Stephena Krashena okres w nauczaniu języka obcego, w którym uczeń nie wykazuje chęci do posługiwania się poznanymi strukturami, bowiem nie czuje się na to gotowy. Dzieci przedszkolne w znakomitej większości przechodzą przez krótszy lub dłuższy „okres ciszy” i wówczas, mimo znajomości danego materiału językowego, nie wykazują chęci do jego samodzielnej produkcji¹⁰.

W przywołanej na wstępie *Podstawie programowej* czytamy, że celem nauki języka obcego w przedszkolu jest przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym poprzez rozbudzanie ich świadomości językowej i wrażliwości kulturowej, a w przypadku dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym – rozwijanie świadomości istnienia odmienności językowej i kulturowej. Metoda narracyjna, oparta o starannie dobrane teksty, pozwala na realizację tych celów w szczególności poprzez umożliwienie dzieciom odkrywania własnych korzeni kulturowych, jak i poznanie innych kultur, wezwanie się w sytuację nieznanymi ludźmi i miejscami, poznanie różnych tradycji i wartości oraz wgląd w uniwersalne i ponadkulturowe doświadczenia życiowe. Chcąc rozwijać wrażliwość kulturową u dzieci przedszkolnych, nauczyciel powinien mieć jednak na uwadze,

---

¹⁰ Por. Rokita-Jaśkow, Joanna (2010): *Moje dziecko uczy się języka obcego: najczęściej zadawane pytania*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego oraz Pamula-Behrens, Małgorzata (2015): *Wszystko zaczyna się w przedszkolu*. W: *Języki Obce w Szkole* 1, s. 8–12 online http://jows.pl/sites/default/files/pamula_0.pdf [dostęp 12.05.2022].

że proces ten rozpoczyna się u nich zwykle od wyraźnej postawy etnocentryzmu. Dopiero z czasem, w wyniku doświadczeń, refleksji i edukacji, przechodząc przez etap akceptacji różnic kulturowych, adaptacji do środowiska zróżnicowanego kulturowo, postawa nabiera – zgodnie z modelem Milтона Bennetta – cech etnorelatywizmu. Model rozwijania wrażliwości międzykulturowej autorstwa Bennetta podkreśla kontinuum rosnącego zaawansowania w radzeniu sobie z różnicami kulturowymi, przechodząc od etnocentryzmu przez etapy większego uznania i akceptacji różnicy w kierunku wspomnianego etnorelatywizmu. Wrażliwość międzykulturowa to według Bennetta sposób, w jaki jednostki interpretują różnice kulturowe oraz rodzaje doświadczeń, które wiążą się z tymi interpretacjami, a nie konkretny zestaw zachowań¹¹.

W końcowej części rozdziału Autorka słusznie zauważa, że na rynku wydawniczym znajdujemy wprawdzie bogatą ofertę podręczników do nauki języków obcych w klasie drugiej i trzeciej szkoły podstawowej; stosunkowo niewiele jest natomiast materiałów dedykowanych stricte do nauki języków obcych w przedszkolu. Stąd też w rozdziale pierwszym Autorka szeroko i wyczerpująco omawia kryteria ogólne i kryteria językowe wyboru tekstów narracyjnych (s. 28 i nast.), które mogą stanowić praktyczną pomoc dla nauczycieli przy samodzielnej adaptacji tekstów źródłowych. Z kolei w końcowej części rozdziału drugiego czytelnik znajdzie – jako uzupełnienie treści rozdziału pierwszego – przykładową adaptację i dydaktyzację bajki Erica Carle'a pod tytułem „Bardzo głodna gąsienica” (s. 64 i nast.). Opracowany przez Autorkę materiał dydaktyczny może być z powodzeniem bezpośrednio wykorzystany na zajęciach przedszkolnych.

Metoda narracyjna w nauczaniu języków obcych dzieci w praktyce

Rozdział drugi koncentruje się na najważniejszym metodycznym aspekcie stosowania omawianej metody, jakim jest fazowość pracy z tekstem narracyjnym (s. 37 i nast.). Pierwsza faza to wprowadzenie do tekstu narracyjnego; druga obejmuje narrację tekstu i wizualizację jego treści; faza trzecia to utrwalenie treści tekstu narracyjnego oraz jego wybranych elementów językowych.

Faza przed słuchaniem ma na celu wprowadzenie dzieci w nastrój opowieści, zaciekawienie ich treścią oraz zbudowanie sprzyjających recepcji tekstu oczekiwań. Nauczyciel może przedstawić tytuł opowiadania, zaprezentować okładkę książki, obrazki, stosowne rekwizyty, przedstawić bohaterów, miejsce akcji, scenografię itp. Powinien jednocześnie zwrócić uwagę na centralne elementy językowe opowiadania, które są niezbędne do zrozumienia treści, oraz na kontekst sytuacyjny, w jakim rozgrywa się historia. Dzięki temu w kolejnej fazie dzieci będą w stanie sformułować hipotezy dotyczące treści i stosować strategie słuchania, takie jak wykorzystywanie podobieństw dźwiękowych czy aktywizowanie wiedzy o świecie.

---

¹¹ Por. Bennett, Milton (2013): *Basic Concepts of Intercultural Communication: Paradigms, Principles, and Practices*. [Londyn: John Murray Press.

Faza wprowadzenia do tekstu narracyjnego zwykle odbywa się na forum. Celem prezentacji tekstu (faza druga) jest przedstawienie dzieciom historii w taki sposób, by były w stanie zrozumieć jej kluczowe treści. Ta faza odbywa się zwykle także na forum w półkolu lub kręgu teatralnym, gdyż taka forma socjalna sprzyja wspólnemu przeżywaniu opowieści. Nauczyciel powinien się upewnić, że wszystkie dzieci dobrze widzą jego samego i materiały dydaktyczne oraz zachęcać je do aktywnego uczestniczenia w prezentacji tekstu. Może w tym celu przerywać opowiadanie w odpowiednich momentach, dając czas na komentowanie, przewidywanie, jak dalek potoczy się opowieść. Dzieci powinny być zachęcane do wypowiadania swoich uwag w miarę możliwości w języku docelowym. Po wysłuchaniu tekstu następuje faza intensywnej pracy nad treścią i wybranymi elementami językowymi. Możliwe aktywności w tej fazie to przeprowadzenie sterowanej rozmowy na temat opowiadania, wyrażenie własnej opinii, sformułowanie tytułu opowiadania, dopasowanie kart wyrazowych i obrazkowych, stworzenie kukielek i odgrywanie z ich wykorzystaniem scenek. Zadania mogą być wykonywane w grupach, z partnerami lub indywidualnie. Te i inne techniki pracy służące wprowadzeniu do tekstu, prezentacji tekstu oraz utrwaleniu treści tekstu narracyjnego i jego elementów językowych Sowa-Bacia ujmuje w swojej monografii (podrozdziały 2.1, 2.2 i 2.3) w grupy, co ułatwia czytelnikowi orientację i odnalezienie odpowiednich treści. Cenne z praktycznego punktu widzenia są tu wskazówki dotyczące przeprowadzania każdej z faz. Jeśli przykładowo dzieci nie mają doświadczenia w opowiadaniu historii, należy zacząć od krótkich sesji, które nie będą nadmiernie obciążały ich koncentracji.

W każdej fazie znacząca rola przypada nauczycielowi jako narratorowi; jest ona jednak największa w fazie prezentacji. To od jego umiejętności sugestywnego przekazania treści, odpowiedniego operowania głosem, stosowania zróżnicowanej intonacji, pauzy, mimiki i gestykulacji, zmieniania tonu i natężenia głosu zależy, czy uda się przekazać zawarte w tekście elementy komizmu, dramatyzmu i nawiązać z dziećmi – jako słuchaczami – relację sprzyjającą stworzeniu wspólnego doświadczenia opartego na słowach i wyobraźni. Jako narrator nauczyciel powinien potrafić skupić uwagę i utrzymać koncentrację dzieci. Wskazane jest powolne i wyraźne czytanie, gdyż daje to dzieciom czas na powiązanie tego, co słyszą, z tym, co widzą na ilustracjach, na zastanowienie się, zadawanie pytań i komentowanie. Posługiwanie się w trakcie opowiadania kukielkami, maskotkami pluszowymi, realnymi przedmiotami, ilustracjami lub – w miarę możliwości technicznych – dodatkowymi efektami dźwiękowymi wspiera prawidłową percepcję tekstu.

Techniki pomiaru sprawności językowych w metodzie narracyjnej

Edukacja przedszkolna ma pierwszorzędne znaczenie dla optymalnego rozwoju umysłowego i fizycznego dziecka. Dlatego ważne jest, aby w sposób jak najbardziej obiektywny systematycznie oceniać aktualny stan rozwoju dziecka, tj. jego cechy psychiczne i fizyczne. Podobnie rzecz ma się z ewaluacją i oceną w zakresie sprawności językowych. Wbrew rozpowszechnionej opinii, według której pomiar

sprawności językowych u dzieci przedszkolnych nie powinien być stosowany, Autorka w rozdziale trzecim opowiada się jednoznacznie za regularnym przeprowadzaniem takiego pomiaru, niezależnie od stosowanej metody w nauczaniu i przytacza argumenty na zasadność takiego podejścia (s. 79). Oceny przedszkolne to skuteczny sposób, by śledzić, jak szybko dziecko rozwija kluczowe umiejętności i określić jego gotowość szkolną. Śledzenie postępów dziecka przedszkolnego może dostarczyć rodzicom i nauczycielom przydatnych informacji na temat tego, na jakich tematach i umiejętnościach powinni się skupić, by zapewnić mu optymalny rozwój. Oceny są także doskonałym narzędziem do sprawdzania skuteczności programu nauczania. Szczególnie interesujące są w tym kontekście wyniki badań Ursuli Karbe, które wykazały, że stosunek dzieci i rodziców do zajęć, podczas których osiągnięcia dzieci nie są sprawdzane, jest bardziej błahy, co może wpływać na nastawienie do tych zajęć również w przyszłości¹². W dalszej części rozdziału Autorka przedstawia zebrane z bogatej literatury przedmiotu i samodzielnie usystematyzowane kryteria pomiaru sprawności językowych na etapie przedszkolnym w ocenianiu sumującym i w ocenianiu kształtującym. Celem oceniania kształtującego jest monitorowanie procesu uczenia się oraz przekazywanie uczniom informacji zwrotnych, które umożliwiają im doskonalenie umiejętności w procesie samoregulacji. Celem oceniania sumującego jest ocena postępów ucznia w nauce na koniec określonej jednostki (lekcji, zakresu tematycznego, semestru, roku szkolnego) poprzez porównanie ich ze standardem lub wzorcem. Ten rodzaj oceniania dostarcza bardzo niewiele informacji zwrotnych, które pomogłyby w rozwoju i doskonaleniu się. Dlatego z praktycznego punktu widzenia ważne jest zachowanie równowagi między oceną kształtującą a sumującą. Ponieważ dzieci w wieku przedszkolnym uczą się języka głównie poprzez słuchanie i mówienie, dlatego też ocenianie powinno mieć formę ustną i być ukierunkowane na jednostki leksykalne nie dłuższe niż jedno lub kilka słów.

Efektywność metody narracyjnej w nauczaniu języków obcych dzieci na etapie przedszkolnym – badania empiryczne

Opowieści są motywujące, zabawne, mogą pomóc w kształtowaniu pozytywnego nastawienia do języka obcego, wywołać chęć kontynuowania nauki. To doświadczenie rozwijające wyobraźnię, pomagające rozbudowywać własną kreatywność, będąc jednocześnie ubogacającym doświadczeniem społecznym. Czytanie i pisanie są ze swojej natury czynnościami indywidualnymi; w przeciwieństwie do nich opowiadanie historii wywołuje wspólną reakcję śmiechu, podniecenia i oczekiwania, co jest nie tylko przyjemne, ale może pomóc w budowaniu więzi międzyludzkich. Korzyści wynikające ze stosowania metody narracyjnej wydają się być oczywiste. Potwierdzają to też liczne badania empiryczne przeprowadzone z zachowaniem odpowiedniego rygoru metodologicznego. Zarys wybranych trzech takich badań zrealizowanych w Polsce Autorka przedstawia w rozdziale czwartym. Badanie

---

¹² Karbe, Ursula (2004): *Lernerfolgskontrollen. Was ist zu tun?* W: *Primary English 2*, s. 17 i nast.

„Efektywność nauczania języka niemieckiego w przedszkolu” zostało przeprowadzone przez samą Autorkę od stycznia 2010 r. do czerwca 2011 r. Analiza wyników wykazała, że grupa eksperymentalna, w której język niemiecki nauczany był metodą narracyjną, uzyskała najlepsze wyniki w zadaniach testowych. Zrealizowane na Uniwersytecie Śląskim badanie „Nauczanie języków obcych w przedszkolu i na etapie wczesnoszkolnym na przykładzie języka niemieckiego” obejmowało analizę 38 jednostek lekcyjnych. Zajęcia z języka niemieckiego przeprowadzone zostały w trzech przedszkolach oraz w jednej szkole podstawowej w okresie od lutego 2015 r. do czerwca 2015 r. Najważniejsza konkluzja z tego badania wskazuje, że u dzieci nauczanych metodą narracyjną lepiej rozwinięta jest sprawność rozumienia ze słuchu. Ponadto nauczanie języka tą metodą wpływa na lepszy rozwój motywacji, kreatywności oraz pewności siebie u badanych dzieci. Trzecie badanie nad efektywnością stosowania metody narracyjnej w nauczaniu języka obcego na etapie przedszkolnym przeprowadziła w roku 2019 w ramach swojej rozprawy doktorskiej Anna Jaworowska, potwierdzając większą efektywność metody narracyjnej w porównaniu z innymi metodami.

Zakończenie

Mimo że korzyści płynące z nauczania języka obcego dzieci przedszkolnych zostały dokładnie zbadane, a wyniki badań wskazują, że metoda narracyjna w porównaniu do metod tradycyjnych – bazujących na progresji lingwistycznej, linearnym układzie treści uczenia oraz równorzędnym traktowaniu każdej z czterech sprawności językowych – jest najkorzystniejsza, jej stosowanie wciąż nie jest szeroko rozpowszechnione. Monografia Katarzyny Sowy-Baci to potrzebne i niebanalne opracowanie, skutecznie wykazujące potencjał glottodydaktyczny metody *storytelling*. Czytelnik z pewnością doceni wartość poznawczą i pragmatyczną tej publikacji, przejrzysty sposób prezentowania treści i prowadzenia wywodów oraz obszerną bazę literatury przedmiotu.

Bibliografia

- Bennett, Milton (2013): *Basic Concepts of Intercultural Communication: Paradigms, Principles, and Practices*. Londyn: John Murray Press.
- Bliesener, Ulrich (1998): *Warum Frühbeginn?* W: Bliesener U., Edelenbos P. (red.). *Früher Fremdsprachenunterricht: Begründungen und Praxis*. Leipzig, s. 8–19.
- Bruner, Jerome (1987): *Life as Narrative*. W: *Social Research: An International Quarterly* 54, s. 11–32.
- Grzegorek, Anna (2003): *Narracja jako forma strukturyzująca doświadczenie*. W: Krzyżewski K. (red.): *Doświadczenie indywidualne. Szczególny rodzaj poznania i wyróżniona postać pamięci*. Kraków.
- Karbe, Ursula (2004): *Lernerfolgskontrollen. Was ist zu tun?* W: *Primary English* 2, s. 17–19.

- Iluk, Jan (2006): *Jak uczyć małe dzieci języków obcych?* Częstochowa: Gnome.
- Iluk, Jan (2008): *Teoria i praktyka w nauczaniu języków obcych w przedszkolu*. W: *Języki Obce w Szkole* 4, s. 48–59.
- Iluk, Jan (2012): *Der narrative Ansatz und dessen Effizienz im Kindergarten und im Primarbereich*. W: *Deutsch als Fremdsprache* 49, s. 150–159.
- Pamuła-Behrens, Małgorzata (2015): *Wszystko zaczyna się w przedszkolu*. W: *Języki Obce w Szkole* 1, s. 8–12 http://jows.pl/sites/default/files/pamuła_0.pdf [dostęp 12.05.2022].
- Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego*, online <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/podstawa-programowa-wychowania-przedszkolnego-dla-przedszkoli-i-oddzialow-przedszkolnych-w-szkolach-podstawowych> [dostęp 18.05.2022].
- Rokita-Jaśkow, Joanna (2010): *Moje dziecko uczy się języka obcego: najczęściej zadawane pytania*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Tkaczyk, Paweł (2017): *Narratologia. Umiejętność opowiadania historii tkwi w tobie od zawsze. Opanuj ją i rozwiń*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gładysz, Jolanta (2011): *Rola tekstów narracyjnych we wczesnoszkolnym nauczaniu języków obcych*. W: *Języki Obce w Szkole* 1, 10–14.
- Pamuła, Małgorzata (2004): *Metodyka nauczania języków obcych w kształceniu zintegrowanym*. Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Sowa-Bacia, Katarzyna (2021): *Nauczanie języków obcych w przedszkolu metodą narracyjną. Teoria i praktyka*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.